

Vaihto-opiskelijan arki Berliinissä

Inkeri Hakamies

Artikkelin tavoitteena on selvittää, millaista vaihto-opiskelijan arki on, miten poikkeuksellisena vaihto-opiskelijat sen kokevat, ja millaisia käsityksiä heillä on vaihto-opiskelijoiden elämästä. Artikkelin pohjautuu kirjoittajan pro gradu -tutkielmaan. Tutkimusaineisto koostuu haastatteluista ja kyselyvastauksista ja tarjoaa kuvan erityisesti 2000-luvun Berliinin tilanteesta.

Vaihto-opiskelijat kohtaavat vaihtonsa aikana uusia ympäristöjä ja tilanteita, jotka voivat tuntua vieraalta ja vaativat sopeutumista. Toisaalta sähköisen median mahdollistamien tiiviiden yhteyksien ansiosta vaihto-opiskelijat voivat halutessaan seurata kotimaansa uutisia ja tuttaviensa kuulumisia päivittäin. Koska vaihto-opiskelijoiden elämässä sosiaalisuus usein korostuu, sillä, kenen kanssa he aikaansa viettävät, on myös hyvin suuri merkitys.

Opiskelijavaihdossa vietetty aika voi olla monelle irtiotto ja mahdollisuus uusiin elämyksiin. Kuitenkin vaihto-opiskelijat rakentavat omaa arkeansa aktiivisesti ja itsenäisesti ja he voivat säädellä saamiensa uusien vaikutteiden määrää. Oman polkunsä löytämistä pidetään myös arvossa.

Avainsanat: vaihto-opiskelijat, työharjoittelijat, opiskelijavaihto, Berliini, arki, vapaa-aika, sosiaaliset aktiviteetit, internet

Key words: exchange students, interns, student exchange, Berlin, everyday life, free time, social activities, internet

Kirjoittaja Inkeri Hakamies on valmistunut filosofian maisteriksi Helsingin yliopistosta pääaineenaan kansatiede. Tällä hetkellä hän työskentelee Museo-designin palveluksessa Museoviraston kansatieteen kokoelmien digitointiprojektissa.

Johdanto

Yleisimpiä motiiveja opiskelijavaihtoon lähtemiselle ovat kielitaidon kasvattamisen lisäksi uusien kokemusten saaminen, uuteen kulttuuriin tutustuminen, sekä omien selviytymistaitojen testaaminen (Garam 2000, 34–35). Kuten eurooppalaisen vaihto-opiskelijoiden kokemuksiin perehtynyt Elizabeth Murphy-Lejeune toteaa, vaihtoon lähteviä opiskelijoita houkuttaa nimenomaan halu elää ja kokea erilaisuutta sekä rikkoa rutiineja (Murphy-Lejeune 2002, 80). Myös vaihto-opiskelijoita tutkineen Anna Eklundin mukaan opiskelijavaihdossa vietetty aika on selvästi erilaista vaihto-opiskelijoiden tavalliseen elämäänsä verrattuna, ja sitä leimavat erityisesti suuri vapauden tunne ja elämästä nautiskelu (Eklund 2008, 83). Vaihto-opiskelu voi siis merkitä monille irtiottoa omasta arjesta.

Eeva Jokisen mukaan arki saa suurien muutosten aikana usein erityisroolin. Arjen tavallisuutta ja pysyvyyttä pidetään rauhoittavana vastapainona muutosten tuomalle turvattomuuden tunteelle. Samalla usein oletetaan, että arki on jotain, joka syntyy itsestään. Tämä on Jokisen mukaan kuitenkin perusteetonta, sillä hänen mielestään arki vaatii aktiivista ”pyörittämistä”. Arkeen kuuluu myös tietty logiikkansa, jolla vieras kesytetään kotoisaksi. Jokisen mukaan arkea ei myöskään löydy mistään tietystä paikasta, vaan se on läsnä kaikkialla. (Jokinen 2005, 9–13.)

Sanapari vaihto-opiskelijan arki muodostaa siis paradoksin: Vaihto-opiskelu ja vaihdossa vietetty aika ovat lähtökohtaisesti jotain tavallisesta poikkeavaa ja erilaista. Arkea ei kuitenkaan pääse pakoona, vaan se seuraa vaihto-opiskelijaa myös vaihtokohteeseen. Uuden arkielämän järjestäminen vaatii vaihto-opiskelijalta myös paljon omaa aktiivisuutta. Tar-

kastelen tässä artikkelissa siis vaihto-opiskelijoiden arkea ja pohdin, kuinka erilaista se on ja mitkä seikat siihen vaikuttavat.

Artikkelini pohjautuu kansatieteen pro gradu -työhöni (Hakamies 2011), jota varten keräsin keväällä 2010 haastattelu- ja kyselyaineiston. Haastatteluja on yhteensä seitsemän, joista kuusi on yksittäishaastatteluja ja yksi kolmen hengen ryhmähaastattelu. Tämän lisäksi sain myös neljältä henkilöltä vastaukset kirjallisesti. Aineistonkeruun jälkeen suoritin myös itse syksyllä 2010 työharjoittelun Berliinissä, Eurooppalaisten kulttuurien museossa. Vaikka omat kokemukseni ovat olleet tässä tutkimuksessa sivuroolissa, ne ovat varmasti auttaneet aineiston tulkinnassa.

Informanttieni oleskeluajat Berliinissä sijoittuivat pääasiassa kevään 2008 ja kevään 2010 välille. Jotkut olivat vastaushetkellä jo palanneet Suomeen, ja joillakin oleskelu ulkomailla vielä jatkui. Vastaajat olivat iältään 22–32-vuotiaita, ja heistä kaksi oli miespuolisia. Miespuolisten vastaajien vähyys vastaa sikäli todellisuutta, että noin 35 prosenttia yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen ulkomaille lähtijöistä on miehiä (Garam 2010, 11).

Kulttuuria ja ihmisiä tutkittaessa yksi tärkeimmistä eettisistä normeista on yksityisyyden suojan kunnioittaminen, ja aineiston käyttötapaan on kiinnitettävä erityistä huomiota silloin, kun haastateltavia on vähän (Olsson 2005, 286). Opiskelijoina ja tutkimusetiikasta tietoisina vastaajani olivat myös itse kiinnostuneita siitä, miten heidän anonymiteettinsä säilytetään. Kunnioittaakseni vastaajieni yksityisyyttä olen tietoisesti valinnut olla kertomatta heidän taustoistaan tai rooleistaan enempää. Samasta syystä olen antanut vastaajilleni peitenimet. Päädyin nimimerkinomaisiin luontonimiin, joihin ainakaan itselläni ei ollut selviä sukupuoleen liittyviä mielikuvia. Tämä sen vuoksi, että miespuoliset vastaajaani voisivat sukupuolensa vuoksi erottua joukosta niin, että heidän anonymiteettinsä kärsisi. Haastateltaviani olivat siis Kide, Tikli, Puro, Nietos, Rae, Riekkö, Havu, Käpy ja Pouta. Kirjallisesti vastanneet eivät esiinny tässä artikkelissa, mutta heidän antamansa tiedot ovat toki vaikuttaneet tutkimuksen johtopäätöksiin.

Olen tietoinen siitä, että nimien kanssa tekemäni päätöksen myötä aineistoani ei voi tulkita sukupuolinäkökulmasta. Voi olla, että tätä näkökulmaa erikseen painottamalla mies- ja naispuolisten vastaajien

väliltä olisi saattanut löytyä eroja. En kuitenkaan kokenut, että ne olisivat ratkaisevia tai että niillä olisi erityistä merkitystä tutkimuskysymykseni suhteen. Vastaajieni yksityisyyden suojaaminen oli mielestäni tärkeämpää.

Berliinin rytmi

Murphy-Lejeune luokittelee opiskelijaliikkuvuuden yhdenlaiseksi muuttoliikkeeksi, vaikka opiskelijoiden muuttoreitit ja -tavat ovatkin selvästi erilaisia kuin siirtolaisten tai pakolaisten. Hänen mielestään esimerkiksi vieraaseen paikkaan saapuminen, kielellisesti ja kulttuurisesti uuteen ympäristöön sopeutuminen sekä uuden sosiaalisen verkoston luominen ovat kaikille toiseen maahan lähteville yhteisiä haasteita. Toisaalta vaihto-opiskelija tietää palaavansa tietyn ajan jälkeen takaisin kotimaahansa, eikä hänen siksi tarvitse tuntea olevansa samalla lailla eristyksissä omasta kulttuuristaan. Murphy-Lejeune määrittelee vaihto-opiskelijan ”uudenlaisiksi muukalaisiksi”, joka on jotain siirtolaisen, matkailijan ja expatriaatin väliltä. (Murphy-Lejeune 2002, 3, 139, 9.)

Vaikka vaihto-opiskelija ymmärretään ehkä yleisemmin henkilöksi, joka asuu ja nimenomaan opiskelee jossain toisessa maassa väliaikaisesti, päädyin aineistoa kerätessäni käyttämään termistä laajempaa määritelmää. Loppujen lopuksi kuitenkin myös työharjoittelijat ovat viralliselta statukseltaan opiskelijoita, heidän suorittamansa harjoittelujakso sisällytetään yleensä heidän tutkintoonsa, ja he kohtaavat samat sopeutumishaasteet kuin muutkin vaihto-opiskelijat. Osa informanteistani oli Berliinissä siis opiskelemassa ja osa suorittamassa työharjoittelua.

Aineistoa analysoidessani totesin kuitenkin, että vastaajieni päivärytmiin vaikutti selkeimmin se, kummassa roolissa he Berliinissä olivat: työharjoittelijoiden elämässä oli selkeämpi rytmi, eivätkä he välttämättä olleet tekemisissä muiden kansainvälisten työharjoittelijoiden tai muiden opiskelijoiden kanssa. Opiskelemassa olevien aikataulut taas olivat vapaammat, ja heillä oli yhteyksiä muihin samassa tilanteessa oleviin opiskelijoihin. Työharjoittelijoiden ja opintoja tekevien kokemukset ovatkin merkittävästi erilaisia nimenomaan heidän erilaisten sosiaalisten verkostojensa vuoksi.

Työharjoittelijoilla ja vaihto-opiskelijoilla on kuitenkin myös monia yhteisiä kokemuksia: Berliiniin saapuessaan heillä on yhteiset haasteet, kuten asunon hankkiminen ja kaupungin asukkaaksi rekisteröityminen. Vaikka informanttini vierailivat kaupungin turistikohteissa lähinnä vain silloin, kun saivat Suomesta vierailijoita, Berliini koettiin kiehtovaksi kaupungiksi ja siihen tutustuminen oli kaikille yhteinen ajanviete. Yksittäisiä sanoja, joilla Berliiniä kuvailtiin, olivat muun muassa suvaitsevainen, avoin, multikulttuurinen ja monipuolinen. Berliiniä pidettiin yleisesti myös boheemina kaupunkina, tosin esimerkiksi Pouta arveli, että tämä käsitys saattoi johtua myös hänen omasta elinpiiristään. Juuri monipuolisuutensa ja monikulttuurisuutensa vuoksi berliiniläisyys tuntui jäävän mahdolliseksi määritellä, kuten Kide pohti:

”Et sen takii must tuntuu, et sinne pääsee helposti sisään, koska siel on niinku kaikenlaisii ihmisi tavaltaan, et sit niinku, säki voit olla ihan oma ittes ja sä oot, sä kuulut siihen, niinku kokonaisuuteen, koska se on niin monipuolinen... Et tavallaan, siel ei oo mitään semmosta, niinku... jotain yhtä berliiniläisyyttä, mihin sit niinku pitäs yrittää päästä, koska sit niinku sä oot ihan omana ittenäs, niinku kuulut siihen ja oot osa sitä...”

Kukaan informanteistani ei kysyttäessä myöntänyt kokeneensa Berliinissä kulttuurishokkia, eikä kaupunkiin sopeutumista pidetty vaikeana. Esimerkiksi Poudan omat toimintapiirit löytyivät opiskelun ja vakinaisten harrastusten kautta varsin vaivattomasti:

”No on aika helppo [päästä sisään paikalliseen elämään], kylhä täältä nyt niinku... sillee, et menee tanssitunneille ja... tai en mä tiedä, ehkä mä en ooes kauheesti yrittäny, mä vaan teen juttui, mitä mä haluan tehdä. Ja sit... – –, ku on kuitenkin se koulu ja sit on noi muutamat jotenki harrastukset tai tällast mitä tekee, et sitä kautta tulee sellaset omat piirit automaattisesti, – –.”

Yleisesti ottaen vastaajieni harrastukset olivat Berliinissä suurimmaksi osaksi hyvin samankaltaisia kuin Suomessa. Joillakin oli säännöllisiä harrastuksia, kuten valokuvaus-, ratsastus- tai tanssikursseja. Muuten aikaa vietettiin muun muassa elokuvissa, teatterissa tai konserteissa. Berliinillä oli myös tarjottavana paljon sellaista, mitä opiskelijoiden omista kotikaupungeista ei löytynyt. Esimerkiksi Tiklin vapaa-aika ”meni sit siinä kaiken maailman ravintoloissa ja illanvietoissa ja... festivaaleilla ja konserteissa ja... ooppeeras-

sa käytiin usein, ja baletissa ja... kokattiin yhdessä ja... matkusteltiin”. Rae puolestaan kävi paljon ”leffassa” ja istuskeli lähipuistossa piknikillä. Ulkona käymiseen vaikutti myös kaupungin edullisuus, kuten Rae kertoi: ”Ja sitten jos miettii tämmösiä niinkun enemmän tälläst bilemeininkiä, niin sit se oli kyl joku tämmönen peruskuppila Friedrichshainissa, että mä, ne halvat hinnat kyllä houkutteli siellä sitten..!”

Siitäkin huolimatta, että monet harrastivat Berliinissä samoja asioita kuin Suomessa, elämä Berliinissä oli erilaista. Joillekin esimerkiksi vanhojen verkostojen katoaminen voi olla suuri muutos. Myös Murphy-Lejeune on pannut tämän merkille ja toteaa, että samalla, kun matkustaminen luo mahdollisuuksia, se luo myös uuden tyhjiön. Oman elämänsä ”tyhjentäminen” ja uudelleen aloittaminen voi tuntua jonkun mielestä jopa siunaukselta. (Murphy-Lejeune 2002, 97.) Siltä se tuntui ainakin Nietoksen mielestä:

”Mulla oli takana ihan kamala hullunmyllyvuosi – –. Ja sit se loppu se vuosi, sit yhtäkkiä mä tipahdin semmoseen niinku [naurua] niinku, se oli ihan kummallista. Mä tulin tänne, mul ei oo mitään, mul ei oo niinku aikatauluja, ei mitään, se oli niinku tosi outoo... Ja aluks mä en pystyny nauttiin siitä yhtään, et missään niinku kalenterissa ei oo yhtään mitään, mut sis, sit se siitä – – et tämmöstä, elämä voi olla myös tällaista..!”

Vaikka Poudan harrastukset eivät suuresti poikenneet aiemmasta, erosivat Berliinin ja Suomen arkirytmit hänen mielestään ”ihan mielettömän paljon”:

”Sillee, et käyn ulkon syömässä... tosi paljon, käyn ihan joka ikinen päivä kahvilassa istuskelemassa – – ja sit on jotenki... ihan jotenki vaan ihan tosi tosi erilaist. No ensinnäki hengaan vähemmän jotenki kavereiden kotona, tai näi, et niit kavereit joita näkee täällä, nii... menee sit just teatteriin tai, tai lasilliselle tai syömään tai tekeen jotain, mut ei tuu nyt niinku, samallail oleiltuu ystävien nurkissa, ku Suomessa.”

Berliinin elämänrytmi oli siis epäsäännöllisempää ja rennompaa. Riekkö kuvaili, että ”niinku joskus heräs kaheksalta, meni aikasi luennolle, mut kyllä sit oli aika paljon sellasta, että valvo myöhään ja herää myöhään ja muuta... semmosta hengailua”. Esimerkiksi Puro mainitsi suhtautumisensa kodinhoitoon ja ruuanlaittoon muuttuneen Berliinissä paljon huolettomammaksi: ”No ensinnäki se [asunto] oli tosi huonossa kunnossa ja sit toisekseen, ei siellä kukaan niin-

ku välittänyt siitä, että siellä kulettiin kengät jalassa ja niinku, kaadeltiin viinit lattialle ja annettiin olla ja tehtiin mitä huvitti.” Kuten Pouta kertoi, elämä saattoi erota myös siinä, että Berliinissä ystäviä tavattiin enemmän kahviloissa ja ravintoloissa kuin kotona.

Varsinkin opiskelijoista, jotka saivat luoda omat aikataulunsa enemmän tai vähemmän itsenäisesti, Berliinin arki tuntui siis selvästi erilaiselta kuin Suomen. Arkirytmin muuttumiseen vaikuttivat monenlaiset elämäntilanteen muutokset. Sipilä toteaa pro gradu -työssään, että hänen haastattelemiensa vaihto-opiskelijoiden mielestä elämä vaihtokohteessa oli poikkeavaa nimenomaan uuden elämäntilanteen, eikä niinkään uuden maan tai kulttuurin takia (Sipilä 2000, 93). Näin näyttää olevan myös omien vastaajieni kohdalla, tosin jotkut heistä olivat sitä mieltä, että he olisivat voineet kokea samat elämäntilanteen muutokset Suomessakin.

Erasmus-ilmiö ja sen vastustajat

Vaihto-opiskelijan elämään vaikuttaa myös suuresti se, kenen kanssa hän aikaansa viettää. Tikli, Kide ja Puro, jotka osallistuivat yhdessä ryhmähaastatteluun, olivat löytäneet toisensa vaihto-opiskelunsa alussa vaihto-opiskelijoiden orientaatiopäivien yhteydessä. Yhteisen kielen ansiosta keskustelu tuntemattomienkin kanssa oli ollut helppoa aloittaa. Tiklin mielestä esimerkiksi saksalaisiin oli vaikeampi tutustua: ”Kyl mä muutaman [saksalaisen tuttavan] siin sain, tietenkin mun kämppikset, mut oli vähän pakko [nauradus], mutta tota en mä sit oikeestaan... Luennoilla tuli kyl juteltu usein niitten kaa, mutta ei, ei sit niinku nähty oikeen yliopiston ulkopuolella, kun yhen kahen kaa.” Muihin vaihto-opiskelijoihin sen sijaan oli helppo löytää kontakti: ”Mutta vaihtareihin nyt on helppo... Yks yhdistävä tekijä, niin... Joskus oli vähän silleen, et niinku [naurua] liikaaki tuntu et oli siinä vaihtariporukassa.” Yhteisten jaettujen kokemusten vuoksi vaihto-opiskelijat tutustuvat helpoiten nimenomaan toisiin vaihto-opiskelijoihin.

Uusien kontaktien luominen oli ainakin Kiteen mielestä opiskelija-vaihdossa myös selvästi helpompaa kuin Suomessa, sillä kun kukaan ei tunne ketään ennestään, kaikki ovat avoimia uusille tuttavuuksille: ”Suomessa sit on se, on jossain vaihees luotu joku semmonen kaveripiiri ja sit se on se, eikä niinku

tavallaan koko ajan etsi uusii ihmisiä välttämättä. - - Mut et siellä taas, oikeesti halus tutustuu uusiin ihmisiin ja kaikki muutki halus tavallaan, ketkä kuulu tähän, tähän ryhmään ja... ”Vaihto-opiskelijoidenkin into tutustua uusiin ihmisiin voi myös jossain vaiheessa laantua, kuten Pouta kuvaili:

”Mul on tällane joo-asenne täällä, ku mä oon ottanu sellasen, et sano kyllä kaikkeen, se on monen vaihtarin asenne... Ja sillä verukkeella pitää just aina mennä joka paikkaan ja tehdä kaikkee ja tutustuu kaikkii mahdollisiin ihmisiin ja... Se on tosi hyvä asenne, puol vuotta, mut nyt huomaa, et alkaa tulla sillee stoppi, et ei enää jaksa lähteä joka paikkaan joka ilta, eikä enää kauheesti jaksa tutustuu uusiin ihmisiin. Huomaa, et on tullu ihan sellane ’pffff mikä sun nimi on... blää blää... mitä sä teet...’ Ei jaksa kysyä kysymyksiä, ei vaa jaksa enää.”

Kuvaillessaan vaihto-opiskelijoiden avointa mielentilaa Kide käytti termiä ”Erasmus-ilmiö”: ”Kyl se jotenki siinä näkyy se Erasmus-ilmiö, et niinku kaikki, kaikki menee sinne sillä, siinä mielentilassa, et nyt tutustutaan oikeesti ihmisiin, ja sit niinku...” Sana ”Erasmus” vilahteli haastateltavien puheissa myös muissa yhteyksissä, kuten termeissä ”Erasmus-opiskelijat” ja ”Erasmus-meininki”. Puro myös kutsui muita vaihto-opiskelijoita lyhyesti ”erasmuksiksi”.

Erasmus-ilmiö on saanut nimensä Erasmus-ohjelmasta, joka on yksi Euroopan laajimpia korkeakouluopiskelijoiden vaihto-ohjelmia (Euroopan komissio 2011, http://ec.europa.eu/education/news/erasmus20_en.html). Erasmus-ohjelmaan liittyy lisäksi kiinteästi Erasmus Student Network (ESN), joka järjestää vaihto-opiskelijoille retkiä ja tapahtumia tarkoituksenaan helpottaa heidän sopeutumistaan vaihtokohteeseen (Erasmus Student Network 2011, <http://www.esn.org/content/what-esn>).

Erasmus-ilmiöön kuuluu siis ainakin Kiteen mukaan tietty mielentila, jossa vaihto-opiskelijat etsivät aktiivisesti kontakteja ja jossa solmitaan paljon ystävyysyhteistyä. Lisäksi siihen kuuluu Kiteen mielestä ”myös se, että missään nimessä Erasmusukseen ei haeta opiskelemaan”, ja hän oli kuullut myös monilta muilta vaihto-opiskelijoilta, että ”joo en mä siellä mitään [opinto-]pisteitä tehny, kuka sinne nyt opiskelemaan lähtee”. Kaikille omille vastaajilleniakaan opiskelu ei välttämättä ollut vaihdossa tärkeintä, kuten Riekon kertomuksesta voi päätellä: ”Toki se sosiaalinen elämä oli vähän niinku, tai siis silleen aktiivisem-

paa, että, et niinku siellä kuiteski... on niinku tutustumassa ihmisiin ja muuta, että se niinku... sosiaalisen kanssakäymisen niinku tota... osuus siitä vaihosta on niinku aika iso, tai itellä oli aika iso osa, et se ei oo nii... opiskelu- tai työorientoitunutta, ku mitä se sit ehkä Suomessa on.”

Kide kuitenkin painotti, että häntä ”kyl kiinnosti myös se ihan se opiskelupuoli”. Myös esimerkiksi Pouta oli sitä mieltä, että ”ku kaikki muut, ketkä on ollu vaihdossa, nii niil on ollu sillee pelkkää juhlimista, niin mä oon kyl tehny hommii, silleen verrattuna”. Tikli ja Puro olivat Kiteen kanssa asiasta samaa mieltä, vaikka Puroa olikin ehkä jälkeempään hieman kaduttanut, että hän oli keskittänyt vaihtonsa aikana niin paljon aikaa opiskeluihin: ”Niin, mun mielestä se kaikki oli nyt jälkikäteen katottuna sillai aika hukkaan heitettyä aikaa, mitä mä käytin, tai suurin osa siitä, mitä mä käytin niihin opiskelujuttuihin, niin toivoo että oisin voinu vielä käyttää sillai... elämysrikkaammin.”

Niille, jotka haluavat viettää vaihtoaikansa ”elämysrikkaammin” on tarjolla monia Erasmus Student Networkin tai oman vaihtokoulun tai -yliopiston järjestämiä tapahtumia. Esimerkiksi ryhmähaastatteluun osallistujat olivat olleet mukana joillakin vaihto-opiskelijoille suunnatuilla retkillä. Lopujen lopuksi kukaan vastaajistani ei ollut kuitenkaan kovin innostunut Erasmus-verkoston tarjoamista mahdollisuuksista, eivätkä he olleet osallistuneet yksinkään ”Erasmus-bileisiin”. Tälle löytyi useita perusteluja. Esimerkiksi Tiklin mielestä Erasmus-yhteisö tuntui hieman pakolla muodostetulta: ”Semmonen niinku pakollinen, pakolla muodostettu yhteisöllisyys, et, jes olemme Saksassa ja viel Erasmus ja muuta nii... ei mua enää ainakaan, mua ei kiinnostanu, et en lähteny hakemaan sitä biletyistä sieltä.”

Kide oli asiasta samaa mieltä: ”Joo mul oli ihan sama oikeestaan, et mä en niinku menny, tänne Erasmus-vaihtoon tän Erasmus-ilmion takia, vaan niinku nimenomaan sen takii, et pääsee vaan toiseen maahan, niinku jokski aikaa, et se oli vaan niinku sellanen väylä, väylä mitä käytti sit, niinku et pääsee oppimaan sen kielen ja siis... Sit tavallaan, et voi ite kuitenkii niinku muodostaa elämänsä siellä ja et ei menis sit niinku tän... Erasmus-ilmion mukaan tai silleen, et... se ei itsessään kiinnostanu sen enempää.”

Tikli, Puro ja Kide olivat yksimielisiä siitä, että he halusivat luoda oman elämänsä Berliinissä omatoi-

misesti ja että Erasmus-toiminnasta innostuivat eniten heitä nuoremmat vaihto-opiskelijat, jotka olivat ehkä ensimmäistä kertaa poissa kotoa. Samaa mieltä oli myös Riekko: ”Tai, siellä on paljon niinku vaihto-opiskelijoita varsinki jostain, sanotaan Ranskasta, Jenkeista... Belgiasta, ne oli monet niinku tosi nuoria, et saatto olla 19-vuotiaitaki, niin sit se, niissä Erasmus-bileissä, niissä voi olla vähä sitä että... ekaa kertaa pois kotoo -meaningillä, että vähän sellasta... sellasta!” Puron mielestä hänen oma ystäväpiirinsä Berliinissä ”oli sit vähän erilainen esimerkiksi kuitenkin”.

Monilla vastaajistani tuntui olevan se mielikuva, että yleensä vaihto-opiskelijoita houkuttaa vaihtoon lähdössä juuri Erasmus-yhteisön kulttuuri. Samalla he kuitenkin korostivat eroavansa tästä ryhmästä ja hakeutuneensa itse Berliiniin muista syistä. Kukaan vastaajistani ei myöskään pitänyt Erasmus-yhteisöä ensisijaisena yhteisönään, vaikka myös heidän tuttavapiiriinsä kuului paljon suomalaisia tai muun maalaisia vaihto-opiskelijoita. Muiden vaihto-opiskelijoiden kanssa seurusteleminen ei siis välttämättä tarkoita Erasmus-yhteisöön kuulumista.

Erasmus-ilmiota voi mielestäni pitää stereotyyppisenä käsityksenä vaihto-opiskelusta. Outi Tuomi-Nikulan mukaan stereotyyppin voi määritellä keinoksi, jolla ihmiset määrittelevät itsensä ja oman ryhmänsä suhteessa johonkin ”toiseen”, ja sitä tulee tarkastella osana ihmisen henkistä kulttuuriperintöä (Tuomi-Nikula 2006, 89–91). Nähdäkseni Erasmus-ilmion käsite on nimenomaan keino tyypitellä muita vaihto-opiskelijoita. Omissa puheissaan monet vastaajani tekivät eroa itsensä ja toisten vaihto-opiskelijoiden välille, ja korostivat tehneensä yksilöllisiä valintoja sen sijaan, että olisivat seuranneet muita vaihto-opiskelijoita Erasmus-yhteisöön. Vaikka Erasmus-ilmion mukaisesti toimiminen voi olla vaihto-opiskelijoille yleisempää ja odotuksenmukaisempaa, oman polun löytämistä pidettiin selvästi tavoiteltavampana.

Mikä olisi voinut mennä paremmin?

Yleensä ottaen vastaajieni Berliinissä viettämä aika tuntui sujuneen hyvin ja kaupunkia itseään pidettiin viihtyisänä. Jokainen vaihtoon lähtevä haluaa varmasti saada hyviä muistoja ja onnistumisen kokemuksia, ja ainakin Riekon mukaan vaihtokertomuk-

set ovat lähes säännönmukaisesti positiivisia: ”Kuiteski yhteyksytviisprosenttisesti niinku ihmiset aina niinku puhuu silleen, että vaihtoon kannattaa mennä ja se on tosi siistiä ja muuta, nii se on huvittavaa, että ei sitä niinku usko vaan sitä hehkutusta, mut sit ku menee nii tajuu, et kyllä se vaan on.”

Kaiken tämän voi kuitenkin kyseenalaistaa, sillä on mahdollista, että joitain asioita haluttiin jättää haastattelijalle kertomatta. Kielteisistä asioista vaikeneminen on yleinen ongelma haastattelututkimuksissa. Ihmisillä on kulttuurisina toimijoina aina jokin käsitys siitä, mikä on ”normaalista” ja odotuksenmukaista, eivätkä he halua mielellään esiintyä normaalin kaavasta poikkeavina. Tämä voi heijastua myös haastateltavien antamisissa vastauksissa. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 28.)

Riekon vastauksen perusteella voi pohtia, onko vaihto-aika useimmille opiskelijoille todella niin samankaltainen kokemus, vai onko vaihto-opiskelijoille kehittynyt oma puhetapansa, jossa vaihto-opiskelussa vietetty aika halutaan esittää myönteisenä. Vaihto-opiskelu olisi siis ”normaalista” tai odotuksenmukaisesti positiivinen kokemus. Tällaisen puhe-tavan vallitessa voi kielteisistä kokemuksista kertominen olla hankalaa. Muilta voi olla vaikea saada vastakaikua ja mahdolliset sopeutumisvaikeudet voi jopa tulkita omaksi kykenemättömyydekseen.

Toisaalta vaihtoajan muisteluun voi liittyä myös nostalgiaa. Nostalgian tehtävänä on häivyttää kaikki epämiellyttävät tai kipeät muistot, jotka voisivat häiritä muistelun tuomaa mielihyvän tunnetta. Nostalgian on havaittu olevan tyypillinen muistelun tapa jopa silloin, kun elämä ei ole täyttänyt sille asetettuja toiveita. (Korkiakangas 2005, 140) Vaihto-opiskelijat voivat siis tuntea vaihto-aikaansa kohtaan nostalgiaa riippumatta siitä, kuinka miellyttävä kokemus se on ollut.

Vaikka vaihto-opiskelun ongelmista ei ehkä haluta puhua, tai ne halutaan unohtaa, niitäkin varmasti on. Esimerkiksi vaihto-opiskelijoiden kielitaidon puute voi rajoittaa elämää ja opintoja monella tavalla; toisella kielellä puhuminen aiheuttaa varmasti monille ainakin jonkin verran stressiä. Esimerkiksi Puro kertoi, että ”aluks se oli tosi turhauttavaa ja pysty ilmasemaan itensä tosi niinku suppeesti ja niinku, sil-lai pitkän kaavan kautta”. Rae ei myöskään ollut täysin tyytyväinen omaan vieraskielisen rooliinsa: ”Et välillä just tuntu ahdistavalt se, et aina oli se niinku

joukon hitain, joka aina kysyy, että ’mitä’. Ja jotenki... aina oli sellanen olo, et nyt mä en ihan ymmärtäny ja... et se, semmonen tietty... et ois voinukin olla itte sen tilanteen herra tietyllä tavalla, et se oli semmonen tunne mitä kaipas.”

Raha vaikuttaa opiskelijan elämään niin kotimaassa kuin ulkomaillakin. Riekko, jolla oli omia säästöjä sekä opintolainaa, sanoi tullessaan hyvin toimeen, ”koska elinkustannukset Berliinissä on huomattavasti matalammat ku Suomessa, iha asumisesta ruokaan”. Rae oli vaihto-opiskelijan toimeentulosta eri mieltä:

”Ei voi sanoo, et se elämiseen riittäis siellä, mut et... kiristämällä. Mul oli 10 euron viikkoja siin loppuvaihees, et mä... Mä otin kuvanki, mä muistan, mä kävin kaupassa ja sit mä päätin, et täs on mun viikon ruuat ja sit oikeesti maksoin jonku, se oli joku 9,98 tai jotain ja sit mä otin kuvanki siitä, et tässä on mun viikon ruuat kymppillä, et oli se aika säälistävääkin siellä jossain vaiheessa [nauraa].”

Myös Erasmus-ilmion luoma kuva vaihto-opiskelijan vilkkaasta sosiaalisesta elämästä voi aiheuttaa paineita. Joillekin uudet sosiaaliset verkostot syntyvät luontevasti opintojen, tutor-toiminnan tai harrastuspiirien kautta, mutta ilman näitä tukiverkostoja muiden ihmisten tavoittaminen voi olla vaikeaa. Työharjoittelijat ovat tämän suhteen erilaisessa asemassa, sillä heidän sosiaaliset kontaktinsa syntyvät useammin työpaikalla, eikä heillä kenties ole paljonkaan kosketusta muihin vaihto-opiskelijoihin.

Omista vastaajistani muun muassa Nietos, jolle Suomen harrastuksista ja velvollisuuksista irti pääseminen oli aluksi vapauttavaa, koki oman kavერიpiirin luomisen olevan Berliinissä haasteellista:

”No semmosta ei oikeen, oikeen pääse sillä lailla muodostumaan, semmosta niinku, mitä tietysti, ku oli [Suomessa], niin vuosien ja vuosien ajalla niinku – ylioppilaskuntakavereita, oli järjestökavereita, oli jotain kavereita jostakin niinku eri, hirveen monenlaisia piirejä. Niin täällä ei semmosta oo. Ja sosiaalisesti elämä on niinku hyvin paljon köyhempää ihan suoraan sanottuna.”

Nietoksen tavoin myös Rae oli aluksi kokenut Suomen elämän velvollisuuksista irtautumisen vapauttavana. Myöhemmin pieni ystäväpiiri ja Berliinin elämän hitaampi sekä suppeampi rytmi alkoivat kuitenkin ahdistaa. Kun opinnot eivät täyttäneet arkea, oli Rakeella paljon vapaa-aikaa vietettävänä:

Näkymä vaihto-opiskelijan asunnon ikkunasta (Berliini, Gesundbrunnen). Kuva: Jenny Tirkkonen 2011.

”Sit elämä oli tosi paljon sitä, että mä olin silleen et mitäs mullon tänään, mullon yks luento ja joku... niinku yks telkkariohjelma, jonka mä haluan kattoa [naurahdus], et se oli niinku tosi semmost niinku... vähän niinku, itsensä kanssa olemista.”

Rae, joka asui Berliinissä yhden lukukauden ajan, kertoi, ettei hän omasta mielestään ehtinyt siinä ajassa vielä kotiutua kunnolla. Elinolojen väliaikaisuus voi antaa toisille vapauden tunteen, mutta se myös vaikuttaa vaihtoaikana solmittaviin ihmissuhteisiin:

”Et sinänsä niinkun varmaan ois tehny ihan hyvää olla vähän pidempään, koska täs ajassa mul... mul oli oikeestaan ekal viikol semmonen olo, et mitäs järkee mun nyt on täs mitään, niinku, tieksä silleen niinku kotiutua, kun mähän lähen ihan kohta. Et ehkä senki takii just nää ystävyysuhteet jäi niin pinnallisiks, ku mul oli semmonen olo, et en mä uskalla kiintyä, koska sit mä joudun luopumaan kaikista.”

Murphy-Lejeunen mukaan on yleisesti oletettua, että suhteet paikallisen yhteisön jäsenten kanssa ja heiltä saatu tuki ovat erityisen merkittäviä ulkopuolisen vierailijan sopeutumisen kannalta (Murphy-Lejeune 2002, 184). Furnham ja Bochner ovat osoittaneet toisin, ja heidän mielestään saadun tuen määrä on lopulta merkittävämpää kuin se, keneltä tukea saa (Furnham & Bochner 1986, 129). Myös muiden vaihto-opiskelijoiden osoittama tuki ja myötätunto voivat siis auttaa kotiutumisessa.

Muiden Erasmus-ilmion vastustajien tapaan Rae oli halunnut välttää vaihto-opiskelijoiden pakolla muodostetun yhteisöllisyyden, eikä hän hakeutunut Erasmus-verkoston toimintaan mukaan. Lopulta hän olisi kuitenkin ehkä kaivannut enemmän toisten

vaihto-opiskelijoiden läsnäoloa. Miettiessään, mitä hän tekisi toisin, jos voisi lähteä uudestaan vaihtoon, Rae sanoi haluavansa ”semmoseen kotiin, jossa on enemmän kun yks vaihtari”, niin että ”siit kotijengist muodostus jo oma pieni yhteisö”. Hän olisi myös valmis hakeutumaan muiden vaihto-opiskelijoiden seuraan itse aktiivisemmin: ”Ja myös, mä varmaan ihan vaan niinku nielisin kaikki tyhmet niinku omat ennako-odotukseni ja lähtisin enemmän vaan tommosiin niinku järjestettyihin iltoihin ja muihin, et mä vaan niinku, varmaan, oisin vähän niinku vähemmän sillai et olen nyt tämä Erasmus-touhun yläpuolella [naurua], varmaan haluisin tutustua enemmän ihmisiin.”

Kaikesta huolimatta Rakeelle oli jäänyt Berliinistä päällimmäiseksi positiivinen kuva, ja hän oli kokenut vaihtoajan hengähdystaukona. Kukaan muukaan vastaajistani ei vaikuttanut täysin tyytymättömältä tai pitänyt Berliinissä viettämäänsä aikaa epäonnistuneena kokemuksena. Kenties heidän vastauksiinsa vaikutti nostalgiantunne, tai sitten Berliinin oma kiehtovuus ja sen tarjoamat elämykset todella hyvitivät kaiken. Toisaalta ulkomaille lähtijät osaavat hyväksyä sen, että uusi elämä vieraalla maalla voi välillä olla myös vaativaa.

Virtuaalielämä

2000-luvun vaihto-opiskelijoilla on arjessaan käytössä monia sähköisiä medioita, jotka helpottavat ja nopeuttavat yhteydenpitoa kotimaahan. Yleisimpien teksti- tai sähköpostiviestien lisäksi jotkut vastaajistani olivat kirjoittaneet Berliinissä ollessaan nettipäiväkirjaa eli blogia, jota tutut olivat voineet Suomessa lukea. Jotkut olivat myös soittaneet Suomeen, sekä tavallisella puhelimella, että internetin välityksellä.

Lähes kaikki vastaajistani löytyivät myös Facebook-sivustolta. Facebook on vuonna 2004 perustettu yhteisöpalvelu, jossa rekisteröityneet käyttäjät voivat esimerkiksi lähettää toisilleen viestejä, jakaa kuvia, välittää tapahtumakutsuja tai liittyä erilaisiin harrastuksiin ja kiinnostuksiin perustuviin ryhmiin. (Facebook 2011, <http://www.facebook.com/press/info.php?factsheet>.) Etusivulla näkyvistä henkilöiden omista statuspäivityksistä voi seurata tuttujensa kuulumisia. Esimerkiksi Havu kertoi, että ”kyl mä käytin sitä, nii et kyl mä sinne laitoin tilapäivityksiä ja

muita, et miten on mennä ja mitä on tapahtunu”. Kuten Riekko totesi, ”Facebook on nykyään se niinku varmaan normi sille yhteydenpidolle”. Samaa mieltä oli myös Nietos: ”sen kauttahan silleen niinku, on koko ajan kaikki tietosia kaikkien tekemisistä”. Rakeen kuvauksen mukaan Facebookin merkitys saattoi olla vaihdossa ollessa hyvinkin suuri: ”No kyllä sen huomasi, tämmöstä niinku ihan 2000-luvun juttuja, että niinkun Facebook muodostu tosi tärkeeks, koska sieltä näki just sen, et mitä Suomeen kuuluu ja mitä kavereille kuuluu, ja sit sitä kautta huomasi kans, että itse aika paljon välitti niinku... kaikkia ajatuksiin, et Facebook oli semmonen niinku... omituisenkin tärkeä viestintäkanava.”

Mahdollisesti haastattelukysymyksen muotoilusta johtuen haastatteluissa tuli esiin Facebookin merkitys nimenomaan yhteydenpitokeinona. Jaakko Suominen avaa kuitenkin myös toisen näkökulman: Internetiin lisätyt kuvat säilyvät ja vaihto-opiskelijat voivat niiden ja esimerkiksi Facebookin tilapäivitysten avulla myös tallentaa omia muistojaan sähköisessä muodossa (Suominen 2009, 274).

Helpot yhteydenpitokeinot toivat Suomea henkisesti lähemmäksi, mikä heijastui myös nuorten muuhun elämään. Koska entisten ystävien kanssa saattoi jutella halutessaan vaikka joka päivä, ei tarve löytää suomalaisia kontakteja Berliinissä ollut välttämättä niin suuri. Esimerkiksi Riekko ei olisi osittain tästä syystä kaivannut Berliinissä ollessaan enemmän suomalaisia tuttuja: ”Et tavallaan sen verran suomalaisia pyöri siinä, et niinku, ei ollu mitään sellasta... tarvetta päästä puhuun suomee tai muuta, ja sit ku, netin kautta sä pystyt kommunikoimaan nii paljon Suomeen, ni ei mulla ollu mitään sellasta...”

Toisin kuin vaihto-oppilaita, vaihto-opiskelijoi- ta ei virallisesti varoitella liian tiiviin yhteydenpidon vaaroista. Vaihto-opiskelijat voivat myös vapaasti vieraila vaihtonsa aikana kotimaassaan. Jos elää ”pää Suomessa”, halukkuus sitoutua paikalliseen elämään saattaa kuitenkin jäädä vähäisemmäksi, minkä ainakin Nietos oli huomannut:

”Kaikki on niinku ihan naurettavaa, siis joku Skaippi niin se niinku ei maksa mitään ja sitte pystyy niinku tosta vaan oleen yhteydessä. Et se tuntuu niinku, se myös... Itse asiassa mä oon pohtinu tätä integroitumisen vaikeutta myös just näitten yhteyksien... toimivuuden lisääntymisen takia, koska nyt on niin helppo päästä lukemaan siis He-

saria, kattomaan suomalaista telkkaria ja niinku puhumaan koko ajan vaikka sukulaisten ja kavereitten kanssa puhelimesta Suomeen, nii se integroituminen vaikeutuu. Sitä seuraa paljon vähemmän paikallisia, ei oo niinku, voi niinku käytännössä elää kokonaan ilman Saksan telkkaria tai lehtiä tai... voi välttää ne.”

Verkkoyhteisöjä tutkineen Ulla Heinosen mielestä sähköisten viestintävälineiden avulla tapahtuva kommunikaatio on luonteeltaan erilaista kasvokkain tapahtuvaan kommunikaatioon nähden. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että internetin kautta toimiva sosiaalisuus oli köyhempää. Heinonen toteaa, että yksilö, joka voi nykykäsityksen mukaan kuulua yhtä aikaa moniin yhteisöihin, voi vastaavasti tuntea kuuluvansa samanaikaisesti myös moneen kotiin: reaali maailman kotiin sekä ”nettikotiin”, eli virtuaaliyhteisöön. Toisaalta reaali maailma ja virtuaali maailma myös sekoittuvat, jolloin osa vuorovai- kutuksesta tapahtuu kasvokkain ja osa teknisten välineiden avulla. Tällöin yhteisöt voivat Heinosen sanoin ”vuotaa” joko reaali maailmasta virtuaali- seen tai toisinpäin. (Heinonen 2004, 217, 221, 224.) Näkisin, että vaihto-opiskelijoiden käytettävissä olevat sähköiset mediat toimivat eri yhteisöjen tai reaali maailmojen ”vuotokohtina”. Internetin välityksellä käytävissä keskusteluissa ei ole väliä, missä reaali maailmassa kukin osapuoli fyysisesti sijaitsee, eikä vaihto-opiskelijan olemisen Berliinissä tarvitse katkaista hänen aikaisempia ihmissuhteitaan.

2000-luvun vaihto-opiskelijoiden elämästä voi siis tehdä sen huomion, että sähköisten medioitten mahdollistaman nopean tiedonvälityksen ja yhteydenpidon ansiosta he eivät ole opiskelijavaihton- sa aikana millään lailla eristyksissä suomalaisesta elämästään tai vanhoista ystäväpiireistään. Samalla, kun vaihto-opiskelijat elävät yhdenlaista arkea Berliinissä, he ovat myös interaktiivisesti läsnä kotimaansa arjessa. Tämän kytköksen avulla he voivat myös itse vaikuttaa saamiensa uusien vaikutteiden määrään: he voivat internetin välityksellä seurata suomalaisia tiedonvälityskanavia, he voivat keskustella perheenjäsentensä tai Suomessa olevien ystäviensä kanssa halutessaan päivittäin, eikä heidän tämän ansiosta tarvitse sitoutua vaihtokohteensa kulttuuriin sen enempää kuin itse haluavat. Vaikka vaihto-opiskelijat ovat fyysisesti hyvin kaukana tavallisesta arjestaan ja Berliini voi tuntua heistä hyvin

kokonaisvaltaisesti erilaiselta, heidän ei ole pakko kokonaan irtaantua entisestä elämästään.

Karnevaalia vai tavallista arkea?

Matkailua tutkinut Katriina Petrisalo esittää, että matka tutusta elämänympäristöstä uuteen tarjoaa ihmiselle vapauden ylittää arkielämänsä rajat. Toisin sanoen, kun ihminen matkustaa, hän siirtyy ”normaalista epänormaaliin tilaan, arjesta pyhään, profaanista sakraaliin”. Tätä normaalitilan vastakohtaa kutsutaan liminaalilaksi. Liminaalitilassa astutaan oman arkielämän toimintaedellytysten ulkopuolelle ja yksilö voi ottaa itselleen uuden identiteetin. (Petrisalo 2006, 102–103.) Muun muassa Tom Selänniemi on tulkinnut suomalaisten etelänmatkailua liminaalin käsitteen avulla (Selänniemi 1999).

Myös Anna Eklund tukee tällaista tulkintaa. Hänen mukaansa vaihdossa ollessaan opiskelijat voivat elää enemmän hetkessä kiinni, ja oleskelun väliaikaisuus vapauttaa heidät arkielämän vaatimuksesta. He voivat esimerkiksi historiattomuutensa ansiosta itse valita, millaisia puolia he haluavat itsestään esittää uusia ihmisiä kohdatessaan. Eklundin mukaan opiskelijat omaksuvat vaihdossa usein tavallisesta poikkeavan roolin, johon liittyy vapauden tunteen lisäksi vastuuttomuutta ja muun muassa runsasta alkoholin käyttöä. Yksi syy tähän kuvailtuun vapauden tunteeseen voi olla se, että vaihto-opiskelijat tietävät uusien tuttavuuksien olevan vain väliaikaisia, eivätkä he välttämättä tapaa samoja ihmisiä enää uudestaan. (Eklund 2008, 82.)

Eklundin tutkimuksen johtopäätös on, että hänen haastattelemansa vaihto-opiskelijat eivät käyneet läpi erilaisia akkulturaation eli sopeutumisen asteita, vaan he elivät vaihdossa yhtä ja samaa karnevalistista tai liminaalia vaihetta. Matkustaessaan vaihtokohteeseensa opiskelijat siirtyvät siis profaanista ajasta mystiseen aikaan. Opiskelijavaihdossa, eli liminaalitilassa, tavallinen aika on pysähtynyt ja kaikki, mitä vaihto-opiskelijat kokevat, on erityistä. Palatessaan vaihdosta he palaavat myös profaaniin aikaan ja maailmaan jatkaakseen tavallista elämäänsä. (Eklund 2008, 83.) Kuten myös omat vastaajani kuvailevat, aika ja varsinkin ajankäyttö todella tuntuvat olevan Berliinissä erilaista kuin Suomessa.

Petrisalon mielestä antropologiassa ja matkailututkimuksessa usein käytettyä siirtymäriitti- ja liminaaliteoriaa on kuitenkin arvioitava kriittisesti. Hänen näkemyksensä on, että matkailija kantaa omassa kulttuuriympäristössään omaksumiaan arvoja, normeja, tapoja ja tottumuksia myös matkustaessaan uusiin kulttuureihin. (Petrisalo 2006, 108.) Siirtymäriittiteorian mekaaninen soveltaminen voi siis yksinkertaistaa todellisuudessa monipuolista ilmiötä. Matkan rinnastaminen siirtymäriittiin on Petrisalon mukaan johtanut siihen, että matkailua tarkastellaan liian usein vain nautintoja korostavana ja mystifioituna todellisuudenpakona. Lopulta matkailu on kuitenkin monimuotoisempi ilmiö ja sen kulttuuriset sekä yhteiskunnalliset merkitykset ovat laajat. (Petrisalo 2006, 103.)

Liminaalitilan teoria jättää siis vastaamatta moniin kysymyksiin, kuten siihen, millä tavalla matkailijan tai vaihto-opiskelijan sosiaalinen asema muuttuu ulkomailla ja kotiin palatessa. Ulkomailla vietetty aika voi jättää vaihto-opiskelijaan pysyvän jäljen, ja toisaalta koti, johon hän palaa, ei ole aina välttämättä sama kuin se, josta hän lähti. Aika ei pysähdy opiskelijavaihdossa. Liminaalitilan teoria jättää myös huomioimatta sen, että matkaan lähtijän motiivit nousevat yleensä tavallisesta arjesta ja ihmisen omista kiinnostuksen kohteista. Ihminen, joka päättää lähteä matkalle, on usein kiinnostunut oppimaan ja kokemaan enemmän kuin mihin hänellä on omassa kotiympäristössään mahdollisuus. (Petrisalo 2006, 106–109.)

Vaihto-opiskelijan elämyshakuisuus ei siis ole pelkästään alitajunnasta lähtevää, vaan se voi olla myös suunniteltua ja tavoiteltua. Uuden toimintaympäristön erot eivät tule vaihto-opiskelijoille yllätyksenä, vaan ne ovat odotettuja ja haluttuja asioita. Opiskelijat saattavat myös toivoa, että elämä vaihdossa olisi jollakin tavalla omaa arkea karnevalistisempaa. Muun muassa Rakeelle yksi syy lähteä vaihtoon oli, että hän halusi ”jonku semmosen hengähdystauon” tavallisesta elämästä. Toisaalta omat tottumukset ja kiinnostuksen kohteet voivat ohjata vaihto-opiskelijaa myös Berliinissä tuttujen harrastusten pariin.

Berliinin elämä on monille vastaajilleni ollut jollain lailla poikkeuksellista – ehkä jopa irtiotto tavallisesta arjesta. Se ei kuitenkaan ole liminaaliteorian mukaista mystistä tai sakraalia aikaa siinä mie-

lessä, että sitä säätelisi alitajuntaisuus, vaan vaihto-opiskelijat ovat myös vaihtonsa aikana tietoisia toimijoita (Petrisalo 2006, 107–108). Opiskelijavaihdossa ei myöskään olla lyhyellä lomamatkalla, vaan kyseessä on useiden kuukausien pituinen oleskelu, johon mahtuu varmasti niin normaalia poikkeavia elämyksiä kuin arkisia eli profaaneja kokemuksia. Esimerkiksi Käpy myönsi, että oleskelunsa alkuvaiheessa hänen elämänsä oli ”suoraan sanottuna pelkkää juhlimista”, mutta myöhemmin tilanne oli muuttunut: ”ihan normaalia elämää, en mä niinku, ei musta tunnu enää, että mä oon missään Berliinissä. Ihan yhtä hyvin mä voisin olla [Suomessa] nytte.”

Lopuksi

Vaihto-opiskelijoiden arkeen vaikuttavat esimerkiksi harrastusten muodostamat rutiinit ja toisaalta niiden poissaolo. Myös sillä, kenen kanssa vaihto-opiskelijat aikaansa viettävät, on suuri merkitys. Kuten Murphy-Lejeune toteaa, vaihto-opiskelijat rakentavat vaihdossa kotiaan ihmissuhteiden varaan (Murphy-Lejeune 2002, 203). Uskon, että ainakin osa vastaajieni kokemasta Berliinin vapaamielisyydestä johtuu heidän omasta tuttavapiiristään ja vapaa-ajanviettotavoistaan.

2000-luvun vaihto-opiskelijan elämään vaikuttavat myös internetin luomat nopeat yhteydenpitokeinot. Internetin avulla vaihto-opiskelijat voivat seurata uutisia ja lähipiirinsä kuulumisia samalla tavalla kuin kotimaassa ollessaankin. Vaihto-opiskelijoiden ei siis ole pakko irrottautua kokonaan Suomen arjestaan, eikä vaihtoaikaa voi mielestäni senkään vuoksi pitää muusta elämästä täysin erillisenä liminaalitulana (vrt. Eklund 2008, 83). Toisaalta nimenomaan tiiviin yhteydenpidon vuoksi vaihto-opiskelijat saattavat joutua toisenlaiseen väliin, jossa he elävät yhtä elämää Berliinissä ja toista Suomessa.

Vaihto aika esitetään useimmin positiivisena kokemuksena, jota leimaavat vapaus ja sosiaalisuus. Tällaista vaihto-opiskelijan elämää, jossa elämää nautiskelu korostuu, voi mielestäni hyvin kuvata Erasmus-ilmion käsitteen avulla. Se tuntuu kiteyttävän monet vaihto-opiskelijoiden elämään liittyvät käsitykset ja yleistyksiset, mutta siihen liittyy myös ristiriitoja. Erasmus-ilmiotä voi pitää yhdenlaise-

na vaihto-opiskelun stereotypiana ja erottautumisen keinona: vastaajieni kertomuksissa yleensä muut vaihto-opiskelijat toimivat Erasmus-ilmion mallin mukaisesti, kun taas he itse tekivät toisin.

Tämän tutkimuksen informanttien joukossa Erasmus-ilmion mukaan toiminen oli loppujen lopuksi epänormaalia. Sen sijaan vaihto-opiskelijan itsenäisyyttä ja taitoa löytää omat polkunsa pidettiin selvästi arvossa. Vaikka vaihto-opiskelu voi olla monille hengähdystauko tavallisista arkirutiineista, ja vaihdossa vietetty aika koetaan poikkeuksellisena sekä elämyksellisenä, se on silti enemmän tai vähemmän hallittu irtiotto.

Lähteet

Painetut lähteet:

- Eklund, Anna (2008): Utbytesstudent i Europa – en resa med kulturella möten. *Budkavlen* 2008, s. 77–83.
- Furnham, Adrian & Bochner, Stephen (1986): *Culture Shock: Psychological reactions to unfamiliar environments*. Routledge, Lontoo.
- Garam, Irma (2000): *Kansainvälisyyttä käytännössä: Suomalaisten vaihto opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla opiskelusta. Opiskelijajärjestöjen tutkimussäätiö Otus rs 18/2000*. Otus rs, Helsinki.
- Garam, Irma (2010): *Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa 2009. Tietoa ja tilastoja -raportti 2/2010. Kansainvälisen yhteistyön ja liikkuvuuden keskus CIMO, Helsinki*.
- Heinonen, Ulla (2004): *Sähköistyvä yhteisöllisyys – kotia kodittomille vai kodin jatke? Teoksessa: Päivi Granö, Jaakko Suominen & Outi Tuomi-Nikula (toim.): Koti, kaiho, paikka, muutos. Kulttuuritutannon ja maisematutkimuksen laitoksen julkaisu ja IV. Porin yliopistokeskus, Pori, s. 215–246*.
- Jokinen, Eeva (2005): *Aikuisten arki. Gaudeamus Kirja, Helsinki; Oy Yliopistokustannus University Press Finland Ltd, Helsinki*.
- Korkiakangas, Pirjo (2005): *Muistoista tulkintaan – muisti ja muisteluaineistot etnologian tutkimuksessa. Teoksessa: Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.): Polkuja etnologian menetelmiin. Ethnos-toimite 11. Ethnos ry, Helsinki, s. 129–147*.

- Murphy-Lejeune, Elizabeth (2002): *Student Mobility and Narrative in Europe: The New Strangers*. Routledge Studies in Anthropology. Routledge, Lontoo.
- Olsson, Pia (2005): Tutkijan vastuu ja velvollisuus. Tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Teoksessa: Pirjo Korhokangas, Pia Olsson & Helena Ruotsala (toim.): *Polkuja etnologian menetelmiin.. Ethnos-toimite 11*. Ethnos ry, Helsinki, s. 281–290.
- Petrisalo, Katriina (2006): Rajan yli vapauteen. Teoksessa: Petri Saarikoski, Riikka Turtiainen & Päivi Granö (toim.): *Raja. Kohtaamisia ja ylityksiä. Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen laitoksen julkaisu VIII. Porin yliopistokeskus, Pori, s. 101–111*.
- Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010): Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa: Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.): *Haastattelun analyysi*. Vastapaino, Tampere, s. 9–36.
- Selänniemi, Tom (1999): Moderni turisti ja klassinen rituaaliteoria. Teoksessa: Bo Lönnqvist, Elina Kuru & Eeva Uusitalo (toim.): *Kulttuurin muuttuvat kasvot*. Johdatusta etnologiatieteisiin. Tietoliipas 155. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, s. 268–286.
- Suominen, Jaakko (2009): Netti – kulttuurisesti omaksuttu? Teoksessa: Petri Saarikoski, Jaakko Suominen, Riikka Turtiainen & Sari Östman (toim.): *Funetista Facebookiin*. Internetin kulttuurihistoria. Gaudeamus, Helsinki, s. 265–283.
- Tuomi-Nikula, Outi (2006): Vaikeneva suomalainen ja muita stereotyyppisiä suomalaisten ja saksa-
- laisten symbolisina rajoina. Teoksessa: Petri Saarikoski, Riikka Turtiainen & Päivi Granö (toim.): *Raja. Kohtaamisia ja ylityksiä*. Kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen laitoksen julkaisu VIII. Porin yliopistokeskus, Pori, s. 85–100.

Painamattomat lähteet:

- Hakamies, Inkeri (2011): *Elämä vaihdossa*. Suomalaisen vaihto-opiskelijan arki ja yhteisöt 2000-luvun Berliinissä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, kansatiede.
- Sipilä Tia-Maria (2000): *Maassa maan tavalla? Vertailututkimus vaihto-opiskelijoiden sopeutumisesta vieraaseen kulttuuriin*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, sosiologia.

Sähköiset lähteet:

- Erasmus Student Network (2011): What is ESN? Verkkosivu <http://www.esn.org/content/what-esn>. Luettu 10.4.2011.
- Euroopan komissio (2011): The Erasmus Programme celebrates its 20th anniversary. Verkkosivu http://ec.europa.eu/education/news/erasmus20_en.html. Luettu 10.4.2011.
- Facebook (2011): Faktoja Facebook-sivustosta. Verkkosivu <http://www.facebook.com/press/info.php?factsheet>. Luettu 10.4.2010.

Siirtolaisuusinstituutin kotisivuilla uudet siirtolaisuustilastot

Siirtolaisuusinstituutin tietopalvelupäällikkö Jouni Korkiasaari on koonnut virallisista tilastoista instituutin kotisivuille osoitteeseen <http://www.migrationinstitute.fi/stat/> kattavat tilastot suomalaisesta lähtö- ja tulomuutosta.

Lisätietoja:

Jouni Korkiasaari, puh. +358 2 2840 451

S-posti: jouni.korkiasaari@utu.fi